

# KDOR VESELE PESMI POJE, GRE PO SVETU LAHKIH NOG – O PREVAJANJU FRAZEMOV V OTROŠKI IN MLADINSKI LITERATURI

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

UDK 811.163.6'373.74'25

[HTTPS://WWW.DOI.ORG/10.17234/9789533790121.21](https://www.doi.org/10.17234/9789533790121.21)

Prevajanje frazemov predstavlja za prevajalca trd oreh, saj so stalne besedne zveze tisti elementi v jeziku, ki nam omogočajo, da predmetnost, dejanska stanja, dejanja in tudi čustvena stanja ne le poimenujemo, temveč jih tudi dodatno ovrednotimo. Stalne besedne zveze lahko imajo v posameznih jezikih različne oblike in se razlikujejo tudi v pomen-skih odtenkih. Prve razprave o prevajanju so nastale že pred dva tisoč leti, o prevajalskih metodah teoretiki razpravljajo že stoletja. Med njimi sta najbolj ustaljena dva tradicionalna načina prevajanja: potujevanje in podomačevanje. Pri potujevanju želimo ohraniti tuje prvine in bralca pripeljemo do besedila, pri podomačevanju ciljnemu bralcu predstavimo bolj ali manj domače strukture in besedilo privedemo do bralca. Na podlagi zgledov iz slovenskih prevodov otroških in mladinskih del iz nemščine (deloma tudi švedščine) bomo predstavili obe prevodni strategiji pri prevajanju frazemov.

**Ključne besede:** frazeologija; otroška in mladinska književnost; podomačevanje; potujevanje; prevajanje

## 1. UVOD

V pričujočem prispevku želimo predstaviti različne načine prevajanja frazemov. Fraze-me določajo kriteriji večbesednosti, idiomatičnosti in stalnosti. Po definiciji v predgovoru slovarja *Hrvatski frazeološki rječnik* je frazem večbeseden, ker „sastoji od najmanje dvi-ju sestavnica za koje je karakteristična ustaljenost upotrebe, cjelovitost i relativno čvrsta struktura.“ (Menac in sod. 2014: 5). Frazemi so v jezikovni skupnosti ustaljene besedne zveze, ki jih ne tvorimo sproti, ampak jih reproduciramo kot enote. Ker so frazemi sekundarni jezikovni znaki in sestavljeni iz drugih pomenonosnih jezikovnih znakov (Kržišnik 2006: 259), predstavljajo za prevajalca poseben izziv. Prevajalec mora pri iskanju ustrezne prevodne rešitve upoštevati tako značilnosti frazema na ravni *langue* kot tudi besedilne in pragmatične danosti (*parole*).

Raziskavo smo opravili na osnovi pridobljene podatkovne zbirke iz romanov otroške in mladinske literature, in sicer iz romanov Christine Nöstlinger: *Fant za zamenjavo* (nem. *Das Austauschkind*), *Tako in tako in sploh* (nem. *Sowieso und überhaupt*), *Ko se je moj oče hotel poročiti z materjo Anne Lachs* (nem. *Als mein Vater die Mutter der Anna Lachs*

*heiraten wollte*), *Mali povodni mož* (nem. *Der kleine Wassermann*) pisatelja Otfrieda Preusslerja, *Hrček Franček na begu* (nem. *Ein Hamster lebt gefährlich*) pisatelja Dietlofa Reicheja in *Pika Nogavička* pisateljice Astrid Lindgren (nem. *Pippi Langstrumpf*, šved. *Pippi Långstrump*). S primerjalno analizo korpusnih podatkov v izhodiščnem in ciljnem jeziku smo frazemom določili prevodno metodo. Analiza je potekala večstopenjsko. Najprej smo v izhodiščnem jeziku določili frazem in ga primerjali s prevodom v ciljnem jeziku. Prevode smo preverjali v slovarjih in korpusih. Uporabili smo *SSKJ2* in *Slovar slovenskih frazemov* (Keber 2011), spletni portal *fran*, spletno zbirko *Razvezani jezik* ter slovenska referenčna korpusa *gigafida* in *cjvt*. Na osnovi obeh prevodnih metod, ki smo ju izbrali za našo raziskavo, smo prevodni ustreznici v ciljnem jeziku določili metodo potujevanja ali metodo podomačevanja. Pri analizi smo si zastavili več vprašanj: Ali se pri prevajanju frazemov uporabljata metodi potujevanja in podomačevanja? Kakšne so razlike med obema metoda- ma pri prevajanju frazemov? Kakšne posledice ima podomačitvena usmerjenost in kakšne potujevalna usmerjenost za razumevanje besedila?

## 2. TEORETIČNI UVOD

Prevajanje je dejavnost, ki je neločljivo povezana s komunikacijo. Odkar ljudje med seboj komuniciramo, obstaja tudi prevajanje. Prevajanje besedil je omogočilo spoznavanje drugih civilizacij. O načinu prevajanja, prevodnih metodah in strategijah obstajajo različna teoretična stališča. Že stoletja se prepletata dva temeljna pristopa: potujevanje (dobesedni, zvesti prevod) in podomačevanje (posvajanje, prosti ali svobodni prevod) (*prim.* Vevar 2013: 49, Ožbot 2012: 155). Dihotomija med dobesednim in prostim prevajanjem se je pojavila pri Ciceru (*ut interpres* vs. *ut orator*), Hieronimu (*verbum de verbo* vs. *sensum de senso*) in Schleiermacherju (*eindeutsches* vs. *verfremdetes Übersetzen*) (*prim.* Prunč 2007: 336).

Metoda potujevanja se navezuje na nemško romantiko, ki jo je utemeljil nemški romantični filozof Friedrich Schleiermacher v svojem teoretičnem prispevku o različnih metodah prevajanja (1813). Schleiermacher je spoznal, da „prevajalec lahko bodisi pusti pisatelja karseda pri miru in prestavi bralca bliže k njemu ali pa pusti čim bolj pri miru bralca in prestavi pisatelja bliže k njemu.“ (Schleiermacher 1813; *cit.* iz Störig 1963: 47; prev. U. V. A.). Zavzel se je za potujevanje in za genezo tujega dela, ker je menil, da na ta način prevod vzbudi v bralcu občutek tujosti in na bralca prenese duh jezika v izvorniku. Bralec se lahko „ves čas zaveda drugačnosti jezika“ (*ibid.*). Za Schleiermacherja se v prevodu ciljno besedilo povezuje z elementi tujega jezika, saj ne more obstajati identična veriga misli v dveh različnih jezikih in kulturah (*prim.* Vevar 2013: 49). Metoda podomačevanja se navezuje na antično in klasično tradicijo. Pod vplivom reformacijskih tokov in pojava nacionalnih jezikov je postalo aktualno vprašanje o različnih strategijah prevajanja. Martin Luter se je pri prevajanju *Svetega pisma* odločil za podomačevanje, ker je želel, da božja beseda postane dostopna vsakomur, ki zna brati.<sup>1</sup> V predznanstvenem obdobju prevajalske

1 Njegova prevodna strategija „rem tene, verba sequentur (povzemi in razumi vsebino, besede bodo sledile)“ je zaznamovala tudi Trubarjevo in Dalmatinovo prevajanje *Biblije* (*prim.* Kučič 2020: 203).

dejavnosti sta obstajali le ti dve metodi. Klasično prevajalsko pravilo se je glasilo: „Prevajaj čim bolj dobesedno in čim bolj svobodno“ (*prim.* Albrecht 1998: 61; prev. U. V. A.). Šele po letu 1945 so se postopoma pojavile prevodoslovne teorije in prevodoslovje se je sčasoma uveljavilo kot samostojna disciplina.<sup>2</sup> K temu so pripomogli različni premiki v jezikoslovju in literarnih vedah. Ožbot (2012: 181) pripisuje zasluge za premike razvoju nadstavčnega jezikoslovja, besediloslovja in analize diskurza. Konceptu ekvivalence, ki je osredotočen le na formo jezika in na prvenstveno funkcijo izvirnika, so ob bok začeli postavljati komunikacijske kontekste, funkcijsko in besedilno perspektivo. Prevodoslovec Vermeer usmerja pogled prevajalca v skopos v ciljni kulturi: „Prevladujoča značilnost vseh prevodov je namen [=Skopos]“ (Reiß / Vermeer 1984: 96; prev. U. V. A.). Po mnenju funkcijsko naravnanih prevodoslovcev jezik ni izoliran predmet, temveč je del kulture. Pri prevajanju ne gre za kodiranje jezikovnih znakov, temveč za transkulturno delovanje. Podobno stališče zagovarja že Güttinger, ki meni, da prevod ne sme biti dobeseden, temveč učinkovit, saj mora izpolnjevati isti namen kot izvirnik, in dodaja, da „namen posvečuje sredstva prevoda“ (Güttinger 1963: 66; prev. U. V. A.).

Ko se je sredi 20. stoletja veda o prevajanju ali translatologiji razvila v znanstveno disciplino, se je zdelo, da so se na področju prevajanja izoblikovale jasne prevodne metode in strategije, ki bodo prevajalce natančno usmerjale pri njihovih prevodnih odločitvah (*prim.* Prunč 2007). To do neke mere drži, vendar je prevajalčevo delo postavljeno pred marsikatero oviro, ki je ne more premostiti le na podlagi zapisanih metod. Preobrat v odnosu do ekvivalence je sicer močno vplival na sodobno prevodoslovje, a temeljnega pogleda na prevod ni spremenil. Tudi danes lahko trdimo, da pri prevajanju obstajajo dihotomija med zvestim in svobodnim prevodom, med potujevanjem in podomačevanjem in različni pogledi na obe metodi. Jezikoslovec Venuti imenuje prevode, ki so nastali po podomačevalni metodi, „simpatico“ (Venuti 1995: 274). Kritičen je do podomačevanja, saj takšni prevodi izpuščajo jezikovne in slogovne posebnosti, v njih pa prevladujejo vrednote ciljne kulture. Venuti poudarja jezikovno in kulturno drugačnost tujega besedila. Trdi, da obeh metod ne smemo obravnavati kot dva diametralno nasprotna pola. Vsak prevod je hkrati asimilirano in odtujeno besedilo, ki naj bi z jezikovnimi sredstvi ciljnega jezika do neke mere predstavljal tujost izhodiščnega jezika (*prim.* Asaduddin 2005: 885).

### 3. POTUJEVANJE ALI PODOMAČEVANJE FRAZEMOV V PREVODU

Prevajanje frazemov je merilo za kvaliteten prevod, ki pokaže, kako se je prevajalec znašel med instrumentarijem jezikovnega sistema in kreativno svobodo jezika v diskurzu. Zybatow (1998) opozarja, da za prevajanje frazemov ne obstaja univerzalen recept. Prevajalec se mora zanesti na svojo intuicijo in kreativnost. Njegova vloga je zelo pomembna, saj mora v izvirnem besedilu kot prvi bralec frazem najprej zaznati, nato pa ga posredovati v ciljnem jeziku tako, da bo bralčeva recepcija v izvirniku in prevodu enaka. Pri analiziranju frazemov v izhodiščnem besedilnem okolju je neobhodno potrebna perspektiva, ki pri

2 Pregleden zapis o razvoju prevodoslovja od sredine 20. stoletja do leta 2015 v Siever (2015: 43).

določanju ekvivalentnih razmerij upošteva rabo frazemov na besedilni ravni. Ustreznost prevodov se ne odraža le na strukturni ravni, temveč mora prevajalec upoštevati tudi komunikativne in funkcijske vzporednice. V frazeološki teoriji so se pri prevajanju frazemov izoblikovale različne metode (*prim.* Segura García 1998, Valenčič Arh 2014) ter posledično tudi razmerja med izvirkom in prevodom. Hallsteinsdóttir / Farø (2010: 146) naštevata prevodne postopke med izhodiščnim in ciljnim jezikom: frazem → frazem, frazem → leksem, frazem → prosta besedna zveza (PBZ) ali sintagma, prosta besedna zveza (PBZ) ali sintagma → frazem, leksem → frazem.

### 3.1. Zgledi potujevanja

V prispevku želimo osvetliti potujitveno in podomačevalno metodo v prevodih frazemov v romanih otroške in mladinske literature. Za ilustracijo pogledjmo tri odlomke v izhodiščnem jeziku nemščini in ciljnem jeziku slovenščini.

- (1a) „Er liebt dich, Bille!“  
 „Sowieso!“, sagte Bille, nicht ohne Stolz.  
 „Nicht sowieso“, sagte die Mama, „er will sich mit dir verloben!“  
 „**Heiliger Strohsack!**“, murmelte Bille und sank auf den Mistkübel nieder und saß dort wie auf einem sehr großen Nachttopf. Noch nie hatte ich meine Schwester ratloser gesehen. (Nöstlinger 1982/2006: 144)
- (1b) „Ljubi te, Billi!“  
 „Jasno!“ je rekla Billi ne brez ponosa.  
 „Nič jasno,“ je rekla mama, „hoče se zaročiti s teboj!“  
 „**Ti sveta slamnata vreča!**“ je zamrmrala Billi in se sesula na zaboj za smeti in obsedela na njem kot na kakšni zelo veliki nočni posodi. Še nikoli nisem videl svoje sestre tako nemočne. (Nöstlinger 1995: 117)
- (2a) „Na, mal **keine Panik auf der Tittitanic**. Weit können die noch nicht sein. Wissen Sie, was wir machen?“ (Reiche 1999/2004: 63)
- (2b) „No, no, **brez panike na Tititaniku**. Daleč ne morejo biti. Veste, kaj bova naredila?“ (Reiche 2002: 66)
- (3a) „Dann geh ich noch kurz weg!“, sagte er und war **in null Kommanichts** zur Tür draußen. (Nöstlinger 2013: 91)
- (3b) „Potem pa grem jaz še malo ven!“ je rekel in je bil **v nič cela nič sekunde** zunaj. (Nöstlinger 2015: 92)

V vseh treh zgledih (1b, 2b, 3b) se zdi prevod dosleden in pravilen. Podrobnejši pogled obelodani šibkosti v semantičnem in pragmatičnem smislu, do katerih lahko pride zaradi semantične potence frazemov in dvojnega branja. Nemški uslovarjeni pragmatični frazem (v 1a) [*du*] *heiliger/gerechter Strohsack!* (DUDEN 2002: 743) izraža presenečenje, začudenje ali jezo. V slovenskem prevodu (1b) po potujevalni metodi *Ti sveta slamnata vreča!* je zaznati določeno stopnjo tujosti v leksikalni zgradbi, čeprav se sestavina *sveta* v slovenščini

pogosto pojavi v pragmatičnih frazemih s podobnim pomenom, npr. *sveta mati božja, sveta nebesa, sveta pomagalka* (prim. Jakop 2006: 207). Mlademu bralcu morda dvojno branje ostalih sestavin – torej *slamnata* in *vreča* – oteži razumevanje. Hkrati pa bi lahko zvesti prevod omogočil bralcu pristnejši stik s tujostjo izhodiščnega besedila. Odločitev za eno ali drugo prevodno metodo je v prevajalčevi domeni. V naslednjem zgledu (2a) je v nemškem izvorniku uporabljen pragmatični frazem *Keine Panik auf der Titanic* z rahlo modifikacijo v sestavini *Titanic* (> *Tittitanic*). Frazem uporabljamo, ko želimo koga pomiriti. Krilatica je prešla v vsakdanji jezik iz slenga mladih in je zelo frekventna, morda zato, ker zveni melodično zaradi asonance oz. samoglasniškega stika.<sup>3</sup> V slovenščini (zgled 2b) se v prostem prevodu po metodi potujevanja asonanca delno izgubi. Pomen lahko bralec izlušči iz pomena posameznih besed, a zveza ne učinkuje kot frazem. V prevodu se izgubijo značilnosti avtorjevega pisanja, ker potujitveni prevod slog prevaja imitativno (prim. Vevar 2013: 52). Tretji frazem je *in null Kommanichts* v pomenu ‘zelo hitro’. V prevodu (3b) „v nič cela nič sekunde“ se je delno ohranila nemška strukturna zgradba, ki je prirejena slovenski izgovorjavi zapisa z decimalkami. Uslovarjeni besedni zvezi v *sekundi* v pomenu ‘zelo hitro’ so v prevodu dodane sestavine po nemškem izvorniku. Zveze „v nič cela nič sekunde“ nismo našli v uslovarjeni obliki.<sup>4</sup> Potujitvena metoda se kaže kot prevod z veliko skladnostjo na področju stavčne strukture in pomena. Ožbot (2012: 58) poudarja, da je potujitveno prevajanje literarnih besedil primerno za prevajanje lastnih imen, kulturnospecifičnih referenc in retoričnih vzorcev, a manj primerno za prevajanje frazeologije. Jezikovno potujevanje pomeni dobesedno prenašanje jezikovnih vzorcev iz izhodiščnega jezika v ciljno besedilo, zato je potrebno zelo paziti, da ne pride do napačnega razumevanja pri bralcu.

### 3.2. Zgledi podomačevanja

Pri podomačitveni metodi se prevajalec odloči za uveljavljeno ustreznico, ki je v ciljnem jeziku sprejemljiva, domača, znana. S tem bralcu olajša razumevanje besedila. V izbranim korpusu smo našli bistveno več zgledov podomačevanja (95%) kot potujevanja (5%). Za ilustracijo smo izbrali tri odlomke.

- (4a) Ich bin ein relativ bescheidener, pflegeleichter Knabe und **falle**,  
familienmäßig gesehen, **keiner Menschenseele auf den Wecker**.  
(Nöstlinger 1991/1995: 10)
- (4b) Drugače sem še kar skromen, nezahteven fant in v družini **ne grem na živce živi duši**. (Nöstlinger 2006: 10)

3 Etimološko gledano gre za krilatico, ki se v nemščini uporablja od 70. let prejšnjega stoletja. Rokovski pevec Udo Lindenberg je s svojo skupino Panikorchester prepeval pesem o italijanski luksuzni ladji „Andrea Doria“, ki je 1956 potonila v Sredozemlju. Na koncertih je bila na odrski kulisi upodobljena ladja, ki je zelo spominjala na ladjo Titanik.

4 Prevod „v nič celih nič sekunde“ smo našli le v spletnem korpusu *virij.cjvt.si* na dveh mestih v slovenskem prevodu nemškega romana *E-mail s poljubom* (v nemškem izvorniku *E-Mail mit Kuss* avtorjev Anje Kömmerling in Thomasa Brinx) za otroke od 9 do 14 let, ki je izšel leta 2005.

- (5a) Aber der Weg dorthin **ist kein Katzensprung**, und es schneite dicke, feuchte Schneeflocken. (Nöstlinger 2013: 86)
- (5b) Toda do tja **ni samo nekaj korakov** in z neba so padale debele mokre snežinke. (Nöstlinger 2015: 86)
- (6a) Gut, der Wassermann ging also am nächsten Tag seine Verwandten einladen, und denen, die **weiter weg** wohnten, schickte er Fische als Boten. (Preussler 1956: 8)
- (6b) In povodni mož je naslednjega dne šel vabit sorodnike, tistim, ki so stanovali bolj **od rok**, pa so vabila raznosile ribe. (Preussler 1969: 8)

V zgledu (4b) opazimo v ciljnem jeziku dva frazema *iti na živce komu* v pomenu 'dražiti, povzročati nejevoljo' in *živa duša* v pomenu 'nihče', ki sta ustrezno nadomestila oba frazema iz izhodiščnega jezika: *jemandem auf den Wecker fallen* ('nekoga dražiti') in *keine Menschenseele* ('nihče'). Prevod deluje neopazno in podomačeno, saj se ravna po vplivu ciljne kulture. V primeru (5b) je izhodiščni frazem *kein Katzensprung sein* nadomestila prosta besedna zveza *ni samo nekaj korakov*. Prevajalec se je odločil za naturalizirano prevodno rešitev, ki izhaja iz sobesedila, je korektna in ne izstopa iz pragmatičnega okvira. V zgledu (6b) predstavljamo prevod, v katerem je frazem v ciljnem jeziku nadomestil prosto besedno zvezo v izhodiščnem jeziku. V prevodni rešitvi (6b) deluje frazem *biti od rok* zelo všečno in ne ohromi razumevanja. Tak pristop potrjuje, da pri prevajanju ne obstaja zapisano pravilo, po katerem bi se lahko preprosto odločili za eno ali drugo metodo. Potujevanje in podomačevanje sta dve kategoriji, ki delujeta komplementarno. Prevajanje naj bi potekalo na način sprotne izbire med različnimi možnostmi, saj je prevod le funkcionalni nadomestek za izhodiščno besedilo (*prim. Ožbot 2012: 61*). Vevar (2013: 58) trdi, da so izgube pri prevajanju po potujevalni metodi veliko večje, „kakor če prevodni proces uresničujemo v znamenju primarnega posvajanja“. V nadaljevanju želimo izpostaviti zanimiv primer, pri katerem lahko tudi „primarno posvajanje“ privede do nerazumevanja oz. neskladnosti.

#### 4. VEČNA RAZPETOST MED DOMAČIM IN TUJIM

Izhodišče za nadaljnje razmišljanje o podomačevanju je pesem iz romana o Piki Nogavički v najnovjšem slovenskem prevodu. Najprej smo se vprašali, ali pesem lahko prištevamo k frazemom in katere frazeološke kriterije izpolnjuje. Vsekakor izpolnjuje kriterij večbesednosti, ki določa, da je frazem sestavljen iz najmanj dveh besed. Zgornja meja števila sestavin, ki sestavljajo frazeološko enoto, po Burgerju (2015: 15) ni določena. Burger pojasnjuje, da maksimalni obseg stalne besedne zveze določa njena sintaktična zgradba in jo predstavlja stavek oz. poved, npr. pregovori, krilatice, citati idr. Menac in sod. (2014: 5) poudarjajo, da frazem ne nastaja „[...] u govornom procesu. Nego se kao cjelina uključuje u diskurs, pri čemu postaje dio rečeničnoga ustrojstva ili funkcionira kao samostalna cjelina.“ Tudi večja besedila, kot so na primer reki, pesmi, molitve idr., imajo lahko status frazema, če so znana večjemu številu članov jezikovne skupnosti in se prenašajo iz roda v rod (*prim.*

Burger 2015: 15). Pesem je stalna besedna zveza, ker je ustaljena v zavesti celega naroda in predstavlja besedilo, ki je znano največjemu številu generacij.

V nadaljevanju primerjamo izbrani odlomek v nemškem in slovenskem prevodu. Pika Nogavička je najbolj znana otroška literarna junakinja na svetu. Astrid Lindgren je knjigo o Pikinih dogodivščinah objavila leta 1945. Številni prevodi in predelave so ponesli v svet zgodbe o najmočnejši deklici na svetu z rdečimi kitkami. Naslednji odlomek se pojavi na koncu poglavja *Pika organizira izlet* v prvi knjigi *Pika se vseli v vilo Čira Čara*. Na poti proti domu se Anica in Tomaž spomnita pesmi, ki sta se jo naučila v šoli in se jima je zdela primerna za ta tenutek. Skupaj s Piko jo zapojejo.<sup>5</sup> V nadaljevanju prikazujemo odlomek s pesmico v švedskem originalu. Ugotovljeno je bilo, da se ta pesem nahaja v švedskih šolskih učnih načrtih med letoma 1943 in 1949. Kot je pokazala anketa med maternimi govorniki švedščine, jo danes mlajše generacije poznajo na Švedskem najbolj iz romana o Piki Nogavički, redkim med starejšimi je znana kot tradicionalna pesmica tudi iz šolskih učbenikov.<sup>6</sup>

- (7a) *I sommarens soliga dagar,  
vi gå genom skogar och hagar,  
på färdens besvär ingen klagar,  
vi sjunga var vi gå. Hallå, hallå,  
du som ung  
kom med och sjung  
och sitt ej är hemma slö och tung.  
Vår sångartropp  
den gångar opp  
på kullens allra högsta topp.  
I sommarens soliga dagar  
vi sjunga var vi gå. Hallå, hallå!*  
(Lindgren 1995; 1. izd. 1945)

Prvi nemški prevod (7b) je nastal leta 1949 izpod peresa prevajalke Cäcilie Heinig, ki je navedena kot prevajalka v vseh naslednjih izdajah. Nemški prevod kaže na podomačevalno metodo. Prevajalka je nemškemu bralstvu ponudila razumljivo besedilo, ki ne odstira posebnih interpretacij izhodiščnega jezika. Prevod občasno preveva leksikalna in slogovna starinskost, kar ni nič nenavadnega, saj sta obe besedili, tako izvirno kot prevodno, nastali v prvi polovici 20. stoletja:

5 Pisateljica dodaja: „Pravzaprav je bila to pesem o poletju, zdaj pa bo že skoraj jesen.“ (Lindgren 1969: 49). Prikazan je prvi del pesmice. V drugem delu jo Pika prenovi po svoje in prilagodi trenutnemu razpoloženju. Devetletnica, ki s svojo antiavtoritarno držo in za družbene razmere nespoštljivim odnosom do okolice, uspešno krmari med vsakodnevnimi izzivi, rada preseneča s svojo igrivostjo in kreativnostjo.

6 Na tem mestu se za anketo in podatek o učnih načrtih zahvaljujem kolegici Miti Gustinčič Pahor, lektorici za švedščino na Filozofski fakulteti v Ljubljani, ki je izvedla anketo med svojimi prijatelji na Švedskem. Sodelovalo je osem oseb.

- (7b) *An dem schönen Sommertag  
wandern wir durch Wald und Hag  
und singen froh auf allen Wegen  
Halli Hallo,  
Auf, ihr Jungen,  
und frisch gesunden,  
sitzt nicht zu Hause stumm und dumm.  
Kommt auf des Berges höchsten Gipfel,  
schaut in des Waldes grüne Wipfel.  
An dem schönen Sommertag  
singen wir froh in Wald und Hag  
Halli und Hallo.*

(Lindgren 2018: 83; 1. izd. 1949)

V slovenščini imamo dva prevoda. Prvi slovenski prevod je leta 1958 zapisala slovenska pisateljica Kristina Brenkova po predlogi iz nemščine. Njen prevod (7c) kaže na podomačevanje. Tudi v izdajah iz leta 1969 in 2001 je prevod pesmi povsem enak. Prevajalka namenja veliko pozornosti razumljivosti besedila in pazljivo gradi podobo prevoda kot estetične celote z ohranjeno rimo:

- (7c) *Na lep poletni dan  
gremo skoz' gaj in plan,  
vso pot veseli smo  
hojlajdri in hojladro.  
Mladina ljuba vsa,  
poskoči in zapoj,  
zapusti tihi dom  
in pojdi v gozd z menoj.  
Na lep poletni dan  
veselo pojemo,  
po gozdu hodimo,  
hojlajdri, hojladro.*

(Lindgren 1969: 49; 1. izd. 1958)

Roman o najmočnejši deklici na svetu in njenih domišljjskih prigodah je ob 60. obletnici prve švedske izdaje iz švedščine v slovenščino na novo prevedla prevajalka Nada Grošelj leta 2015. V najnovejšem slovenskem prevodu (7d) je prevajalka izvirno besedilo v ciljnim jeziku nadomestila s Kekčevo pesmico, ki jo prepeva junak Kekec v filmu po predlogi iz romana o Kekcu.

- (7d) *Jaz pa pojdem in zasejem  
dobro voljo pri ljudeh.  
V eni roki nosim sonce,  
v drugi roki zlati smeh.*



*Kdor vesele pesmi poje,  
gre po svetu lahkih nog,  
če mu kdo nastavi zanko,  
ga užene v kozji rog.*

*Bistri potok, hitri veter,  
bele zvezde vrh gora,  
gredo z mano tja do konca  
tega širnega sveta.*

(Lindgren 2015: 65)

Menimo, da je v ciljnem besedilu uporabila frazem kot stalno besedno zvezo v širšem smislu.<sup>7</sup> Pisatelj Josip Vandot je kratke pripovedke o Kekčevih dogodivščinah zapisoval med letoma 1918 in 1924. Kekec je vedno nasmejan osemletni pastirček dobrega srca, ki včasih kakšno ušpiči. V zgodbah se bralcu odstira planinski svet, ki ne prikazuje le brezskrbnega idiličnega okolja v čudoviti naravi, temveč tudi težko življenje v vaški realnosti. Leta 1963 so zgodbe izšle v romanu *Kekec iz naših gora*. Roman je postal zelo popularen med slovenskimi bralci. Besedilo, ki prehaja iz roda v rod, je znano velikemu številu generacij. Vandotov roman je doživel upodobitev na filmskem platnu, prvi film *Kekec* je nastal leta 1951. Glasbo za naslovno pesem *Kekčeva pesem* (gl. zgled 7e), ki je nastala leta 1963 za drugi film o Kekcu z naslovom *Srečno*, *Kekec* je napisal skladatelj Marjan Vodopivec, besedilo pesmi pa je napisal pisatelj Kajetan Kovič.

(7e)      *Kekčeva pesem  
Jaz pa pojdem in zasejem  
dobro voljo pri ljudeh.  
V eni roki nosim sonce,  
v drugi roki zlati smeh.*

*Kdor vesele pesmi poje,  
gre po svetu lahkih nog,  
če mu kdo nastavi zanko,  
ga užene v kozji rog.*

*Bistri potok, hitri veter,  
bele zvezde vrh gora,  
gredo z mano tja do konca  
tega širnega sveta.*

(Kajetan Kovič, v: Ribič 1963)

7 V kratki anketi med slovenskimi govorci smo ugotavljali, koliko je Kekčeva pesem v današnjem času še znana med Slovenci. Sodelovalo je 46 oseb, stari od 18 do 95 let. Vsi so besedilo prepoznali kot Kekčevo pesem.

V zgledu (7d) opazimo kontaminacijo podomačevanja in neke vrste potujevanja. Razumljivo je, da se prevajalec pri svojih individualnih odločitvah ravna po različnih vzgibih. Vendar takšen prevod poraja določena vprašanja. Menimo, da je (skorajda ponarodela) pesem v jezikovni skupnosti stalna besedna zveza z močno konotacijo. Pri prevajanju je potrebno upoštevati nekatere smernice. Že dlje časa veljavni postulat v teoretičnih pristopih opisujejo Gautier in sod. (2018: 1; prev. U. V. A.), ki med stalne besedne zveze prištevajo tudi poezijo, če lastnost „stalnosti izhaja iz diskurza oz. se realizira in jo je moč zaznati v diskurzu“ ali drugače povedano: če gre za stalnost besednih zvez v jezikovni rabi. Schmale (2018: 194f.) meni, da lahko pri prevajanju zgolj preprosto ponavljanje obstoječega jezikovnega gradiva, ki se že dlje časa uporablja v jeziku, nakazuje na pomankljivo kreativnost. V prevodih se prevajalci včasih odločijo, da v ciljnem jeziku uporabijo prosto besedno zvezo, četudi obstaja ekvivalenten frazem v ciljnem jeziku. Med vzroke za to odločitev Schmale (*ibid.*) našteva zastarelost, nezdržljivost v slikovitosti frazemov idr. Podomačiten prevod (7d) prestavi svet dogajanja v domači svet in potegne za seboj ves pragmatični kontekst (planine, klobuk, pero idr.). Kekčeva pesem ima v slovenskem prostoru globoko zasidrane konotacije v kulturni dediščini. Izhodiščno vsebinsko in pomensko sporočilnost naj bi prevajalec preoblikoval tako, da upošteva slovnične, skladijske, pragmatične idr. normative v ciljnem jeziku. Navkljub prevajalkinemu pojasnilu na koncu romana, kjer zapiše: „Znana slovenska pesem, ki se smiselno prilega situaciji, se pravi pohodniška, optimistična, otrokom dobro znana pesem – se mi je zdela druga Kekčeva pesem (...)“ (*prim. Grošelj 2015: 355*), se zdi, da sta bili prezrti močna sporočilnost in stabilnost Kekčeve pesmi v slovenskem prostoru. Prevod po pretirano podomačevalni metodi učinkuje tuje. Domači junak Kekec je postavljen v tuje kulturno okolje z drugačnim pogledom na svet. Rekontekstualizacija v smislu ponovne interpretacije besedila z značilnostmi stalne besedne zveze lahko pri bralcu porodi napačen vtis. Bralstvo lahko zmede dejstvo, da se srečata dve močni literarni figuri – Kekec in Pika Nogavička.

Za primerjavo s slovenskim prevodom smo poiskali prevod izbranega besedila v hrvaščini. Tudi v hrvaškem jeziku obstajata dva prevoda. Pod prvi prevod v hrvaščino se je leta 1973 podpisal skandinavist Mirko Rumac (*prim. Badić in sod. 2020: 6*).

- (7f) *Za sunčanih dana ljeta  
prek' šuma i pašnjaka ide naša mala četa  
prepuna poleta.  
Kud idemo — tud pjevamo : hoja-hoj, hoja-hoj ...  
Ako si mlad,  
zapevaj sad!  
Naš mladi kor  
sad strmi gor'  
na vrh, na vrh, gdje raste bor!  
Za sunčanih dana ljeta  
kud idemo — tud pjevamo : hopa-hoj, hoja-hoj ...  
(Lindgren 1973: 55)*

Najnovejši prevod iz švedščine, ki je izšel v letošnjem letu, je napisal Edin Badić.

(7g) *Sunce, ljeto i nigdje hlada,  
a mi put šuma i livada  
i teško nam ništa ne pada,  
ori se iz sveg glasa, hopsa-sa.  
Ako si mlad,  
zapjevaj sad!  
Ne budi trom, ne budi spor,  
naš mali zbor  
penra se gor'  
na vrh, na vrh, čuje se žamor.  
Sunce, ljeto i nigdje hlada  
Ori se sveg glasa, hopsa-sa.*  
(Lindgren 2021: 62)

Če primerjamo oba hrvaška prevoda, lahko opazimo, da sta prevajalca uporabila podomačevalno metodo, vendar vsak drugače. Izsledki ankete med govorce hrvaščine so pokazali, da anketiranci pesmi iz romana o Piki Nogavički niso prepoznali ali povezali s kakšnim drugim besedilom.<sup>8</sup> Oba prevoda izražata slogovno uglajenost, izvirnost in usklajenost v ritmu. Zanimiva je ugotovitev, da je v novejšem prevodu ohranjen del „Ako si mlad, zapjevaj sad!“ Kot pravi Oittinen, je prevod vedno neke vrste prevajalčeva interpretacija izvirnika, ki v prevodu otroške literature zrcali spoznanja iz svojega izkustvenega sveta: „While interpreting stories and rewriting them for future readers, translators are acting on the basis of their own child images, which means, that while adapting, they are in the end rather more visible than invisible.“ (Oittinen 2000: 74)

## 5. ZAKLJUČEK

Prevajanje omogoča sporazumevanje med ljudmi iz različnih svetov, a hkrati izpostavlja, da ima prevod povezovalno vlogo med dvema svetovoma. Buden (2007: 54; prev. U. V. A.) pravi, da je prevod „[...] avtentično mejno bitje, ki se ne more dokončno odmakniti ne od ene in ne od druge strani, med katerima posreduje“. Zgledi so potrdili, da je vprašanje potujevanja in podomačevanja, ki je že od nekdaj izzvalo teološke, filozofske, literarne in jezikoslovne razprave, vedno aktualno. V zagovor potujevalni metodi lahko sklenemo, da je jezik živ in da stalno prihaja do jezikovnih sprememb, zato se ne moremo izogniti prevzemanju frazemov iz drugih jezikov. Spremembe potekajo postopoma, nekatere se v ciljnem jeziku ustalijo, druge zamrejo. Podomačitvena metoda je pogostejša. V želji, da bi besedilo čim bolj približal bralcu, mora biti prevajalec dovolj pozoren, da ga v njegovi vnemi ne zanese predaleč, in podomačevanje prilagoditi učinku besedila na bralca. Prevajanje je potovanje po poti, polni različnih ovir in izzivov, zato kdor prevaja, ne gre po svetu lahkih nog.

8 V kratki anketi je sodelovalo 16 govorcev hrvaščine v starosti med 26 in 44 leti.

## LITERATURA

- Albrecht, Jörn, *Literarische Übersetzung. Geschichte, Theorie, kulturelle Wirkung*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1998.
- Asaduddin, Mohammad, Pogovor z Lawrenceom Venutijem. *Sodobnost* 69 (7/8), 2005., str. 880–891.
- Buden, Boris, *Der Schacht von Babel: Ist Kultur übersetzbar?* Kulturverlag Kadmos, Berlin, 2007.
- Burger, Harald, *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Erich Schmidt, Berlin, 2015.
- DUDEN, Redewendungen, Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, 2002.
- Gautier, Laurent, Modicom, Pierre-Yves, Vinckel-Roisin, Hélène, „Zum Einstieg: Dimensionen der Verfestigung“, v: *Diskursive Verfestigungen: Schnittstellen zwischen Morphosyntax, Phraseologie und Pragmatik im Deutschen und im Sprachvergleich*, Gautier, Laurent, Modicom, Pierre-Yves, Vinckel-Roisin, Hélène (ur.), de Gruyter, Berlin, Boston, 2018., str. 1–18.
- Grošelj, Nada, „Kako se je kalil nov prevod Pike Nogavičke“, v: *Pika Nogavička*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2015., str. 347–355.
- Güttinger, Fritz, *Zielsprache. Theorie und Technik des Übersetzens*. Manesse Verlag, Zürich, 1963.
- Hallsteinsdóttir, Erla, Farø, Ken. „Interlinguale Phraseologie: Theorie, Praxis und Perspektiven/ Interlingual Phraseology: Theory, Practice and Perspectives“, *Yearbook of Phraseology*, 2010., str. 125–158.
- Jakop, Nataša, *Pragmatična frazeologija*, Založba ZRC, Ljubljana, 2006.
- Kržišnik, Erika, „Izraba semantične potence frazemov“, *Slavistična revija*, 54, pos. št., 2006., str. 259–279.
- Kučiš, Vlasta, „Trubarjev in Dalmatinov svetopisemski prevod po vzoru Lutrove prevajalske strategije ‚rem tene, verba sequentur‘“, *Slavia Centralis*, 12 (1), 2020., str. 203–214.
- Lindgren, Astrid, *Pika Nogavička*, prev. Kristina Brenkova, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1969/<sup>1</sup>1958.
- Lindgren, Astrid, *Pika Nogavička*, prev. Nada Grošelj, Ljubljana, Mladinska knjiga, 2015.
- Lindgren, Astrid, *Pipi Duga Čarapa*, prev. Mirko Rumac, Izdavačko knjižarsko poduzeće Mladost, Zagreb, 1973.
- Lindgren, Astrid, *Pipi Duga Čarapa*, prev. Edin Badić, Stribor znanje, Zagreb, 2021.
- Lindgren, Astrid, *Pippi Langstrumpf*, prev. Cäcilia Heinig, Oetinger, Hamburg, 1987/<sup>1</sup>1949.
- Lindgren, Astrid, *Pippi Långstrump*, Rabén & Sjögren Bokförlag, Stockholm, 1995/<sup>1</sup>1945.
- Menac, Antica, Fink-Arsovski, Željka, Venturin, Radomir, *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2014.
- Nöstlinger, Christine, *Das Austauschkind*, Beltz, Weinheim Basel, 1982./2006.
- Nöstlinger, Christine, *Fant za zamenjavo*, prev. Tatjana Žener, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1995.
- Nöstlinger, Christine, *Als mein Vater die Mutter der Anna Lachs heiraten wollte*, Oetinger, Hamburg, 2013.
- Nöstlinger, Christine, *Ko se je moj oče hotel poročiti z materjo Anne Lachs*, prev. Stanislav M. Maršič, Mohorjeva založba, Celovec, 2015.
- Nöstlinger, Christine, *Sowieso und überhaupt*, Dachs Verlag, Dunaj, 1991.
- Nöstlinger, Christine, *Tako in tako in sploh*, prev. Ana Grmek, Mohorjeva založba, Celovec, Ljubljana, Dunaj, 2006.

- Oittinen, Ritta, *Translating for Children*, Garland Publishing, Inc., New York, 2000.
- Ožbot, Martina, Manzonijeva Zaročenca v slovenščini, *Primerjalna književnost*, 33/3, 2010., str. 141–161.
- Ožbot, Martina, *Prevodne zgodbe. Poskusi z zgodovino in teorijo prevajanja s posebnim ozirom na slovensko-italijanske odnose*, Založba ZRC, Ljubljana, 2012.
- Preussler, Otfried, *Der kleine Wassermann*. Thienemann, Stuttgart, 1956/<sup>66</sup>2015.
- Preussler, Otfried, *Mali povodni mož*, prev. Marjana Kobe, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1969.
- Prunč, Erich, *Entwicklungslinien der Translationswissenschaft: von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*. Frank & Timme, Berlin, 2007.
- Reiche, Dietlof, *Freddy. Ein Hamster lebt gefährlich*, Beltz, Weinheim Basel, 1999./2004.
- Reiche, Dietlof, *Hrček Franček na begu*, prev. Mira Miladinović Zalaznik, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2002.
- Reiß, Katharina, Vermeer Hans J., *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Niemeyer, Tübingen, 1984.
- Ribič, Ivan (po noveli Josipa Vandota), *Srečno, Kekec*, videoposnetek, Andromeda: Viba film, Ljubljana, 1963.
- Segura García, Blanca, *Kontrastive Idiomatik- Deutsch - Spanisch: Eine textuelle Untersuchung von Idiomen anhand literarischer Werke und ihrer Übersetzungsprobleme*, Lang, Frankfurt a.M., 1998.
- Siever, Holger, *Übersetzungswissenschaft. Eine Einführung*, G. Narr, Tübingen, 2015.
- Störig, Hans Joachim, *Das Problem des Übersetzens*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1963.
- Valenčič Arh, Urška, „Ein Prinz auf der Erbse“. *Phraseologie und Übersetzung. Am Beispiel der Kinder- und Jugendliteratur von Christine Nöstlinger im Deutschen und Slowenischen*. Schneider Verlag Hohengehren, Baltmannsweiler, 2014.
- Vevar, Štefan, *Vrvohodska umetnost prevajanja*, Cankarjeva založba – Založništvo, Ljubljana, 2013.
- Venuti, Lawrence, *The translator's invisibility: a history of translation*. Routledge, London, New York, 1995.
- Zybatow, Lew, „Übersetzen von Phraseologismen oder was bringt die kognitive Linguistik dem Übersetzer?“, v: *Phraseologismen in Text und Kontext. Phrasemata I*, Wirrer, Jan (ur.), Aisthesis, Bielefeld, 1998., str. 149–167.

## SPLETNI VIRI

- Badić, Edin, Sandra Ljubas. „Pipi Duga Čarapa u cenzuriranom hrvatskom ruhu.“ *Sic*, 11, 1, 2020., str. 0-0. <https://doi.org/10.15291/sic/1.11.lc.9>. (Dostop: 20. 11. 2021.)
- <http://www.gigafida.net>, (Dostop: 10. 9. 2021.)
- <https://viri.cjvt.si/gigafida>, (Dostop: 26. 10. 2021.)
- Keber, Janez, *Slovar slovenskih frazemov*, [www.fran.si](http://www.fran.si), (Dostop: 16. 9. 2021.)
- Razvezani jezik. <http://razvezanijezik.org>, (Dostop: 16. 9. 2021.)
- SSKJ 2 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Ljubljana: Založba ZRC. (<https://fran.si/>) (Dostop: 28. 9. 2021.)

## WER FROHE LIEDER SINGT, GEHT LEICHTEN FUSSES DURCH DIE WELT: ÜBER DAS ÜBERSETZEN VON PHRASEMEN IN DER KINDER- UND JUGENDLITERATUR

Das Übersetzen von Phrasemen stellt für den Übersetzer eine anspruchsvolle Aufgabe dar. Feste Wortverbindungen sind jene Sprachelemente, die es ermöglichen, Gegenstände, Sachverhalte, Handlungen oder Emotionen nicht nur zu benennen, sondern auch zusätzlich zu bewerten. Beim Vergleichen fester Wortverbindungen in verschiedenen Sprachen lassen sich Unterschiede in Form und/oder Bedeutung erkennen. Die ersten Auseinandersetzungen mit dem Übersetzen entstanden bereits vor 2000 Jahren, und über Übersetzungsmethoden wird seit Jahrhunderten diskutiert. Verfremdung vs. Einbürgerung sind Übersetzungsmethoden, die sich im Laufe der Jahre etabliert haben und den Erwartungshorizont der Rezipienten auf unterschiedliche Weise berücksichtigen. Die Verfremdung folgt der Forderung, im Zieltext fremde Elemente aus der Ausgangssprache einzusetzen. Bei der Einbürgerungsmethode wird die Übersetzung so rezipiert, als handle es sich um ein in der Zielsprache verfasstes Original. Anhand von Beispielen aus slowenischen Übersetzungen von Werken der deutschen (zum Teil auch schwedischen) Kinder- und Jugendliteratur werden beide Übersetzungsmethoden beim Übersetzen von Phrasemen dargestellt.

**Schlüsselwörter:** Phraseologie; Kinder- und Jugendliteratur; Übersetzen; Verfremdung; Einbürgerung